

ÖZGÜN ARAŞTIRMA

Akut Lösemi Hastalarında Alopesinin Beden İmajı ve Benlik Saygısına Etkisi*

Seda PEHLİVAN¹, Dilek DOĞAN², Beyza Nur KAHRAMAN³, Fahir ÖZKALEMKAŞ⁴

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İç Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Bursa.

² Bursa Orhaneli Devlet Hastanesi, Bursa.

³ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Evliya Çelebi Eğitim Araştırma Hastanesi, Kütahya.

⁴ Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Hematoloji Bilim Dalı, Bursa.

ÖZET

Çalışma, akut lösemi hastalarında alopesinin beden imajı ve benlik saygısına etkisini belirlemek ve sağlıklı bireylerle karşılaştırmak amacıyla planlandı. Tanımlayıcı nitelikte olan çalışmaya, 6 aylık sürede hematoloji polikliniği, kliniği ve ayaktan kemoterapi ünitesinde tedavi gören 91 akut lösemi hastası ile 94 sağlıklı birey dahil edildi. Çalışmanın verileri, Hasta/Sağlıklı Bilgi Formu, Kemoterapiye Bağlı Alopeside Yaşam Kalitesi Ölçeği (KBAYKÖ), Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Beden İmajı Ölçeği ile toplandı. Verilerin değerlendirilmesinde; SPSS kullanılarak, yüzdellik, ki-kare, student t testi, ANOVA ve Pearson korelasyon analizleri yapıldı. Alopesi görülme oranı akut lösemi hastalarında %63.7, sağlıklı bireylerde ise %57.4 olarak bulundu ($p>0.05$). Ancak alopesi düzeyinin hastaların %84.5'inde gözle açıkça görülebilir, sağlıklı bireylerde ise %75'inde gözle belli belirsiz görülebilir şekilde olduğu saptandı ($p=0.000$). Hastaların genel sağlık puanı ile benlik saygısı ($p=0.000$) ve beden imajı ($p=0.000$) arasında pozitif ilişki olduğu belirlendi. Alopesinin akut lösemi hastalarında benlik saygısını olumsuz etkilediği, beden imajını etkilemediği saptandı. Akut lösemi hastalarında genel sağlık ile ilişkisi göz önüne alındığında, alopesinin hastalar üzerindeki etkisi, benlik saygısı ve beden imajının değerlendirilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akut lösemi. Alopesi. Benlik saygısı. Beden imajı.

The Effect of Alopecia on Body Image and Self-Esteem in Acute Leukemia Patients

ABSTRACT

The aim of study was to determine the effect of alopecia on body image and self-esteem in acute leukemia patients and to compare with healthy individuals. The descriptive study was performed at the hematology outpatient polyclinic, clinic and chemotherapy unit within 6 months. 91 patients with acute leukemia and 94 healthy individuals were included in the study. Data were collected by Patient/Healthy Information Form, Chemotherapy Induced Alopecia Quality of Life Scale (CIAQLS), Rosenberg Self-Esteem Scale and Body Image Scale. Percentage, chi-square, student t test, ANOVA and Pearson correlation analyzes were performed by using SPSS. The rate of alopecia was 63.7% in acute leukemia patients and 57.4% in healthy individuals ($p>0.05$). However, alopecia level was found clearly seen in 84.5% of the patients and visibly invisible 75% in healthy individuals ($p=0.000$). It was determined that there was a positive relationship between the general health score of the patients and self-esteem and body image ($p=0.000$). Alopecia had negative effects on self-esteem in patients with acute leukemia and did not affect body image. Considering its relationship with general health in patients with acute leukemia, the effect of alopecia on patients, self-esteem and body image are thought to be evaluated.

Key Words: Acute leukemia. Alopecia. Self-esteem. Body image.

Geliş Tarihi: 29 Nisan 2019
Kabul Tarihi: 30 Mayıs 2019

* I. Uluslararası İç Hastalıkları Hemşireliği Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur (25-27 Kasım 2018, Antalya).

Dr. Seda PEHLİVAN
Bursa Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Hemşirelik Bölümü, İç Hastalıkları Hemşireliği AD,
Nilüfer BURSA
Tel.: 42462, 0505 591 21 65
E-posta: pehlivans@uludag.edu.tr

Ülkemizde kanser insidansı 2014 yılında yüz binde 210.2 olarak bulunurken, hematolojik malignitelerin insidansının kadınlarda yüz binde 12.6 ve erkeklerde yüz binde 18.2 olduğu bildirilmiştir. Lösemiler ise; hematolojik maligniteler arasında ikinci sırada yer almaktadır¹. Kemik iliği ve kan kanseri olarak tanımlanan lösemi, akut ve kronik olarak ayrılmaktadır². Löseminin tedavisinde kullanılan antineoplastik tedavilere bağlı olarak hastalarda görülebilen yan etkiler; lökopeni, trombositopeni, anemi, ağrı, yorgunluk, alopesi, bulantı/kusma, uyku bozuklukları, mukozit ve konstipasyondur^{2,3}. Kanser tanısı almış olmanın yanı

sıra yaşanan bu yan etkiler, hastalarda anksiyete, depresyon, ağrı, seksüel fonksiyon bozukluğu, yorgunluk, benlik kavramında değişme, beden imajından rahatsızlık gibi semptomların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumda hastaların olağan uyum mekanizmaları sarsılır, geleceğe yönelik beklenti/planları bozulmakta ve sonuçta yaşam kalitesi olumsuz etkilenmektedir^{3,4}.

İnsan vücudunda hayati bir biyolojik fonksiyonu olmasa da saç, vücut örtüsünün önemli bir parçasıdır. Saç, hem erkek hem de kadınlarda beden imajı ve kendini tanımlamada oynadığı önemli rol nedeniyle psikolojik değere sahiptir⁵. Kemoterapinin istenmeyen etkilerinden biri olan alopesiye bağlı olarak hastalar anksiyete, depresyon, negatif beden imajı ve düşük benlik saygısı gibi sorunlar yaşamaktadır³. Kanser ve uygulanan tedaviler, bireyin iyilik halini olumsuz etkilemekte ve yaşanan semptomlar bireyin psikolojik/bedensel bütünlüğüne yönelik tehditlere neden olmaktadır⁶.

Beden imajı, kanserden etkilenen birey için merkezi öneme sahiptir. Beden imajında bozulma, hastaların duygusal yönünün yanı sıra fonksiyonel organların işlevlerinin de olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir. Beden imajının bozulduğu durumlarda, olumsuz etkilenmenin azaltılabilmesi için hastanın işlevsel olan fonksiyonlarının desteklenmesi ve erken psikososyal desteğin sağlanması gerekmektedir⁶. Beden imajı ile benlik saygısı arasında önemli bir ilişki olduğu bildirilmektedir. Benlik saygısı, kişinin kendi değerini ve özgüvenini duygusal olarak değerlendirmesini ifade ettiğinden kendisine duyduğu saygıyı tanımlanmaktadır. Bozulmuş benlik saygısı, kanser hastalarında sıklıkla karşılaşılan istenmeyen bir durumdur^{2,7}. Akut lösemi hastaları ile yapılan bir çalışmada, depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu, depresyon ve umutsuzluk birbiriyle ilişkili olsa da, yapılan çok değişkenli analizde umutsuzluğun yaşlılık ve benlik saygısı ile ilişkili olduğunu bulunmuştur⁸. Benlik saygısının, hastalıklarla karşılaşma ve baş etme sürecinde oynadığı önemli rol nedeniyle değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır³.

Hematolojik malignitesi olan bireylerin, iyilik halini yeniden kazanmalarına yardımcı olmak, iç/dış baş etme yöntemlerini güçlendirmek ve kısa zamanda normale dönmelerini kolaylaştırmak için destekleyici bakım oldukça önemlidir⁴. Bu doğrultuda hemşirelik bakımında, hematolojik malignitesi olan hastaların duygusal durumlarına daha fazla dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır^{2,4}. Hastalık ve tedavi sürecindeki önemi göz önüne alındığında; kanser tanısı ve tedavisi alan hastaların beden imajı ve benlik saygısı düzeyinin ve etkileyen faktörlerin değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Literatürde; erişkin lösemi hastalarında saç dökülmesinin beden imajı ve benlik saygısına etkisinin araştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda çalışma, akut lösemi

hastalarında alopesinin beden imajı ve benlik saygısına etkisini belirlemek ve sağlıklı bireylerle karşılaştırmak amacıyla yapıldı.

Gereç ve Yöntem

Tanımlayıcı ve kesitsel nitelikte olan çalışma, 01/03/2018 tarihinden itibaren 6 aylık sürede bir üniversite hastanesinin hematoloji bilim dalının poliklinik, klinik ve ayaktan kemoterapi ünitesinde takip ve tedavi edilen hastalar ile yapıldı. Çalışmaya, araştırmanın uygulama süresi içinde ulaşılabilen ve çalışmaya katılmayı kabul eden toplam 91 akut lösemi hastası dahil edildi. Çalışmaya katılmayı kabul etmeyen, ek hastalığı olan, iletişim problemi ya da psikiyatrik hastalığı olan ve anketin tamamını dolduramayanlar çalışma dışında bırakıldı. Ayrıca bilinen herhangi bir kronik/psikiyatrik hastalığı olmayan, hematoloji kliniği dışındaki hastaların yakınları ve hematoloji kliniği dışında hastanenin diğer çalışanlarından, çalışmaya katılmayı kabul eden 94 sağlıklı birey sağlıklı kontrol grubuna alındı. Sağlıklı kontrol grubundan elde edilen veriler, hastaların verileri ile karşılaştırıldı.

Veri Toplanması

Hastaların verileri, araştırmacılar tarafından hazırlanan Hasta Bilgi Formu, Kemoterapiye Bağlı Alopeside Yaşam Kalitesi Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Beden İmajı Ölçeği ile toplandı. Sağlıklı bireylere ise; araştırmacılar tarafından hazırlanan Sağlıklı Birey Bilgi Formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Beden İmajı Ölçeği uygulandı.

Hasta Bilgi Formu: hastaya ait sosyodemografik ve hastalık özelliklerinin yanı sıra tedavinin etkileri ve saç dökülmesine ilişkin 27 sorudan oluşmaktadır.

Sağlıklı Birey Bilgi Formu: bireye ait sosyodemografik özellikler ve saç dökülmesine ilişkin 16 soru bulunmaktadır.

Genel Sağlık Değerlendirmesi: Çalışmaya katılan tüm bireylerden, görsel analog skala ile “çok kötü”den “çok iyi” seviyeye giden çizgi üzerinde genel sağlık durumunu en iyi ifade eden yeri işaretlemesi istendi. Skalanın değerlendirilmesi, 0=çok kötü ve 10=çok iyi olacak şekilde araştırmacı tarafından ölçülerek yapıldı.

Kemoterapiye Bağlı Alopeside Yaşam Kalitesi Ölçeği (KBAYKÖ): Akbal Ateş ve Olgun (2011) tarafından geliştirilen beşli likert tipinde hazırlanmış 19 soruluk bir ölçektir. Ölçek, alopesinin hastanın yaşamına olumsuz etkilerine ilişkin ifadelerin yer aldığı “Genel Yaşama Olan Yansımaları Boyutu” (9-45 puan), iç dünyasındaki olumsuz etkilerine ilişkin ifadelerin yer aldığı “İç Dünyaya Olumsuz Yansımaları Boyutu” (6-30 puan), tersinden puanlanan ve olumlu ifadelerin yer aldığı “Pozitif Düşünceler Boyutu” (4-20 puan) olmak üzere toplam üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten

Akut Lösemi ve Alopesi

alınan düşük puanlar hastaların yaşam kalitesindeki bozulmayı işaret etmektedir. Ölçekten alınacak puan 19-95 arasında değişmektedir. Ölçeğin cronbach alfa katsayısı 0.88 olarak bulunmuştur³. Çalışmamızda ise cronbach alfa katsayısı 0.82 bulundu.

Beden İmajı Ölçeği: Secord ve Jourand tarafından geliştirilmiş (1953), Hovardaoğlu (1990) tarafından geçerlik ve güvenilirliği yapılarak Türk topluma uyarlanmıştır. Ölçek, her biri bir organ ya da vücudun bir bölümü (kol, bacak, yüz gibi) ya da bir işlevi (cinsel faaliyet düzeyi gibi) ile ilgili toplam 40 maddeden oluşmaktadır. Her bir maddenin puanı 1'den 5'e kadar değişmektedir. Ölçeğin toplam puanı 40-200 arasındadır ve yüksek puan yüksek doyum düzeyini göstermektedir. Ölçeğin cronbach alfa katsayısı 0.91 olarak bulunmuştur⁹. Çalışmamızda cronbach alfa katsayısı 0.94 bulundu.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği: Rosenberg (1965) tarafından geliştirilmiş ve Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmıştır. 63 sorudan oluşan likert tipinde bir öz değerlendirme ölçeğinin ilk on maddesi benlik saygısını değerlendirmek için kullanılmaktadır. Ölçek puanları 0-30 arasında değişmektedir ve puan yükseldikçe benlik saygısı yükselmektedir. Ayrıca ölçekten alınan puanlar, 30-26: maksimum düzeyde benlik saygısı, 15-25: normal benlik saygısı, 15 ve altı: azalmış benlik saygısı olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin geçerliliği yüksek olup, test-retest korelasyonu 0.82-0.88 arasında değişmektedir. Cronbach alfa katsayısı 0.77-0.88 arasında bulunmuştur^{10,11}. Çalışmamızda cronbach alfa katsayısı 0.86 olarak hesaplandı.

Anketler, katılımcıların kendileri tarafından yaklaşık 10-15 dakikada dolduruldu.

İstatistiksel Analiz

İstatistiksel analizler SPSS 20.0 programı kullanılarak yapıldı. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov Z testi ile belirlendi. Veriler normal dağılım gösterdiğinden analizlerde parametrik testler kullanıldı. Kesikli değişkenler için yüzdeler ve karşılaştırmalarda ki-kare analizleri yapıldı. Sürekli değişkenlerin, iki grup karşılaştırmasında student t testi, ikiden fazla grup karşılaştırmasında çok yönlü varyans analizi ve değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinde Pearson korelasyon analizlerinden yararlanıldı. İstatistiksel anlamlılık değeri $p < 0.05$ olarak kabul edildi.

Etik Boyutu

Çalışmanın etik kurul izni Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alındı (Tarih: 20.02.2018 ve Karar No: 2018-4/20). Ayrıca çalışmaya dahil edilen hastalar ve sağlıklı bireylerden bilgilendirilmiş onam alındı.

Bulgular

Çalışmaya alınan hastaların ve sağlıklı bireylerin sosyodemografik özelliklerinin dağılımı Tablo I'de görülmektedir. Akut lösemi hastalarının yaş ortalaması 47.6 ± 15.5 yıl, %56'sı erkek, %70.3'ü evli, %43.5'i ilkökul mezunu idi. Hastaların %73.6'sı çalışmadığını ve %74.5'i orta düzeyde ekonomik duruma sahip olduğunu bildirdi (Tablo I). Hastaların hastalık süresi ortalamasının 47.64 ± 15.53 ay ve %72.5'inin hastalık tipinin akut miyeloid lösemi olduğu belirlendi. Akut lösemi hastalarının %82.4'ünün hastalık hakkında, %78.0'inin tedavi hakkında bilgi aldığı saptandı. Hastaların %64.8'i hastalığa uyum sağladığını, %61.5'i hastalığını "uzun süre tedavi gerektiren bir hastalık" olarak algıladığını, %69.2'si tedaviye uyum sağladığını ve %57.1'i tedavinin olumsuz etkisini yaşadığını bildirdi (Tablo II).

Çalışmaya alınan bireylerde son zamanlarda yaşanan değişikliklerin gruplara göre dağılımı Tablo III'de gösterilmiştir. Lösemili hastaların %50.5'inin günlük aktivitelerinde, %12.4'ünün aile hayatında, %12.1'inin kişilerarası ilişkilerde ve %24.2'sinin cinsel yaşamında son zamanlarda değişiklik yaşadığı saptandı. Akut lösemili bireylerin günlük aktiviteler, aile hayatı ve cinsel değişiklik yaşamaya oranlarının sağlıklı bireylerden anlamlı olarak yüksek olduğu belirlendi ($p < 0.05$). Saç dökülmesi görülme oranı akut lösemi hastalarında %63.7, sağlıklı bireylerde ise %57.4 olarak bulundu ($p > 0.05$). Saç dökülme oranı açısından gruplar arasında fark bulunmazken ($p > 0.05$), saç dökülme şiddetinin lösemili bireylerde anlamlı olarak daha fazla olduğu saptandı ($p = 0.000$).

Tablo I. Çalışmaya alınan bireylerin sosyodemografik özelliklerinin dağılımı

	Lösemili Birey n (%)	Sağlıklı Birey n (%)	p
Yaş - yıl (ortalama \pm SS)	47.64 \pm 15.53	35.18 \pm 12.79	0.000
Cinsiyet			
Kadın	40 (44.0)	70 (74.5)	0.000
Erkek	51 (56.0)	24 (25.5)	
Medeni Durum			
Evli	64 (70.3)	50 (53.8)	0.332
Bekar	27 (29.7)	43 (46.2)	
Eğitim Durumu			
İlkökul	37 (43.5)	21 (21.5)	0.000
Ortaokul	13 (15.3)	2 (2.2)	
Lise	17 (20.0)	20 (21.5)	
Üniversite	18 (21.2)	50 (53.8)	
Çalışma Durumu			
Evet	23 (26.4)	76 (85.4)	0.000
Hayır	64 (73.6)	13 (14.6)	
Ekonomik Durum			
İyi	20 (22.2)	22 (24.4)	0.372
Orta	67 (74.5)	61 (67.8)	
Kötü	3 (3.3)	7 (7.8)	
Toplam	91 (100.0)	94 (100.0)	

Tablo II. Çalışmaya alınan akut lösemili bireylerin hastalık özelliklerinin dağılımı

	Lösemili Birey n (%)
Hastalık süresi - ay (ortalama±SS)	47.64±15.53
Hastalık tipi	
Akut Lenfoblastik Lösemi	25 (27.5)
Akut Miyeloid Lösemi	66 (72.5)
Hastalık hakkında bilgi alma	
Evet	75 (82.4)
Hayır	16 (17.6)
Tedavi hakkında bilgi alma	
Evet	71 (78.0)
Hayır	20 (22.0)
Hastalığa uyum sağlama	
Evet	59 (64.8)
Hayır	12 (13.2)
Kısmen	20 (22.0)
Hastalığı algılama	
Tedavi edilemeyen bir hastalık	6 (6.6)
Uzun süre tedavi gerektiren bir hastalık	56 (61.5)
Kolay tedavi edilen bir hastalık	7 (7.7)
Fikrim yok	22 (24.2)
Tedaviye uyum sağlama	
Evet	63 (69.2)
Hayır	9 (9.9)
Kısmen	19 (20.9)
Tedavinin olumsuz etkisi	
Evet	52 (57.1)
Hayır	39 (42.9)
Toplam	91 (100.0)

Tablo III. Çalışmaya alınan bireylerde son zamanlarda yaşanan değişikliklerin gruplara göre dağılımı

	Lösemili Birey n (%)	Sağlıklı Birey n (%)	p
Günlük aktiviteler			
Değişiklik var	46 (50.5)	17 (18.1)	0.000
Değişiklik yok	45 (49.5)	77 (81.9)	
Aile hayatı			
Değişiklik var	16 (17.6)	7 (7.8)	0.032
Değişiklik yok	75 (82.4)	87 (82.2)	
Kişilerarası ilişkiler			
Değişiklik var	11 (12.1)	10 (10.6)	0.468
Değişiklik yok	80 (81.9)	54 (89.4)	
Cinsel yaşam			
Değişiklik var	22 (24.2)	6 (6.4)	0.001
Değişiklik yok	69 (75.8)	88 (93.6)	
Saç Dökülmesi			
Var	58 (63.7)	54 (57.4)	0.234
Yok	33 (36.3)	40 (42.6)	
Saç dökülmesinin şiddeti	n=58	n=54	
Aşırı-Gözle rahatlıkla görülebilir	49 (84.5)	11 (20.4)	0.000
Hafif-Gözle belli belirsiz görülebilir	9 (15.5)	43 (79.6)	
Toplam	91 (100.0)	94 (100.0)	

Çalışmaya alınan bireylerin genel sağlık puan ortalamaları açısından iki grup arasında fark olmadığı saptandı ($p>0.05$). Benlik saygısının, hastalardan saç

dökülmesi yaşayanlarda daha düşük ($p<0.05$) olduğu belirlenirken, sağlıklı grupta fark olmadığı belirlendi ($p>0.05$). Her iki grup arasında benlik saygısı açısından fark bulunmazken, beden imajı açısından anlamlı fark saptandı ($p=0.000$) (Tablo IV). Çalışmaya alınan bireylerin yaşları ile genel sağlık ve beden imajı arasında negatif korelasyon olduğu belirlenirken ($p<0.05$), benlik saygısı arasında ilişki saptanmadı ($p>0.05$). Saç dökülmesi yaşayan hastaların kemoterapiye bağlı alopeside yaşam kalitesi puanı ile benlik saygısı ($r=0.264$, $p=0.045$) arasında pozitif korelasyon saptandı. Genel sağlık puanı ile beden imajı ve benlik saygısı puanları arasında pozitif ilişki saptanırken, beden imajı ile benlik saygısı arasında da pozitif korelasyon olduğu belirlendi ($p<0.001$) (Tablo V).

Tablo IV. Çalışmaya alınan bireylerin genel sağlık, beden imajı ve benlik saygısı puan ortalamalarının gruplara göre dağılımı

	Genel sağlık ortalama±SS	Beden imajı ortalama±SS	Benlik saygısı ortalama±SS
Lösemili Birey			
Alopesi var	6.26±2.25	162.00±21.26	19.87±3.91
Alopesi yok	6.51±2.00	161.66±17.45	21.65±4.19
p	0.604	0.939	0.047
Sağlıklı Birey			
Alopesi var	7.24±2.43	152.38±27.68	22.18±6.80
Alopesi yok	6.37±1.90	144.12±28.82	20.65±4.55
p	0.065	0.166	0.194
Gruplararası p	0.120	0.000	0.491

Tablo V. Çalışmaya alınan hastaların bazı özellikleri ile genel sağlık, beden imajı ve benlik saygısı puanlarının korelasyonu

	Genel sağlık r p	Beden imajı r p	Benlik saygısı r p
Yaş	-0.272 0.000	0.044 0.548-	0.202 0.006
Beden kitle indeksi	-0.188 0.018	-0.014 0.858	-0.109 0.160
Hastalık süresi	-0.034 0.763	-0.106 0.339	0.054 0.628
KBAYKÖ	-0.055 0.687	0.196 0.140	0.264 0.045
Genel sağlık	- -	0.355 0.000	0.407 0.000
Beden imajı	0.355 0.000	- -	0.298 0.000

Tartışma

Akut lösemi hastalarında alopesinin beden imajı ve benlik saygısına etkisini belirlemek amacıyla planlanan çalışmada, alopesi görülme oranının akut lösemi hastalarında %63.7 ve alopesi düzeyinin hastaların %84.5'inde gözle açıkça görülebilir şekilde olduğu saptandı. Alopesili akut lösemi hastaların yaşam kalitesinin iyi düzeyde olduğu belirlenirken, benlik saygısının daha düşük olduğu ve beden imajının değişmediği saptandı. Hastaların genel sağlık puanı ile benlik

Akut Lösemi ve Alopesi

saygısı ve beden imajı arasında pozitif ilişki olduğu belirlendi. Akut lösemi hastalarında genel sağlık ile ilişkisi göz önüne alındığında, alopesinin hastalar üzerindeki olumsuz etkilerinin ve özellikle de kendini gerçekleştirme önemli olan benlik saygısı ve beden imajının değerlendirilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Kişiselliğin temel parçalarından biri olan saç, kişinin özel görünmesini sağlar. Boyanarak, kestirilerek, şekil verilerek istenilen özelliklere büründürülebildiğinden, imaj oluşumunda ve değişiminde kişinin hayatında önemli bir yeri vardır¹². Nedeni ne olursa olsun saçta istenmeyen değişimler ve özellikle de saç dökülmesi, kişide uyum bozukluğu, anksiyete, sosyal izolasyon, davranım bozukluğu, somatik veya seksüel işlev bozukluğu, suçluluk, beden imajından memnuniyetsizlik, depresyon gibi ciddi sorunlara neden olabilmektedir^{13,14}. Özellikle kanser nedeniyle kemoterapi alan hastalarda görülen alopesi, hastalığın etkilerinin görülebilir hale gelerek dış çevre tarafından algılanmasına olanak sağladığından kişide travmaya neden olmaktadır. Alopesiye verilen yanıt kişinin algısı, hastalığa ve saçına yüklediği anlam ile ilişkili olmakla birlikte, beden imajı ve benlik saygısının ön plana çıkmasına neden olduğundan yaşanan olumsuz duyguların sebebi olabilmektedir¹⁵. İrmak ve arkadaşları (2008) kemoterapi uygulanan hastalarda saç kaybının en önemli üzüntü kaynağı olduğunu, tedaviden sonra saçlar yeniden çıksa da, geçici saç kaybının bile hastalarda büyük bir travmaya neden olduğunu bildirmektedir¹⁶. Zihinsel olarak hazır olsalar da, tarağa gelen ve yastığa dökülen saç demetleri ile karşılaşan hastaların şok yaşadıkları belirtilmektedir¹⁷. Kemoterapi uygulanan kanser hastalarının %70.9'unda gözle görülebilir saç dökülmesinin olduğu belirlenirken, kadınların, ek hastalığı olanların ve sağlığını kötü olarak algılayanların KBAYKÖ puan ortalamasının anlamlı olarak daha düşük olduğu saptanmıştır³. Çalışmamızda ise, alopesi görülme oranının %63,7 ve saç dökülmesi şiddetinin %84,5'inde açıkça gözle görülebilir şekilde olduğu belirlendi. Ayrıca, sosyodemografik özellikler ve genel sağlık ile KBAYKÖ arasında ilişki bulunmazken, benlik saygısı ile pozitif korelasyon saptandı ($p<0.05$). Bu sonuçlar, kemoterapi uygulanan lösemili hastalarda alopesinin önemli bir sorun olduğunu, ayrıca yaşam kalitesinde azalmaya ve psikososyal sorunlara neden olabileceğini göstermektedir.

Beden imajı, kişinin bedenini kendi zihninde nasıl canlandırdığını göstermekle birlikte, sosyal etkileşimlerden etkilenmektedir^{18,19}. İnsanın yaşamı boyunca kendine saygı ve zihinsel sağlığın önemli bir bileşeni olan beden imajı, kendini kabullenme, sosyal özgüven ve karşı cins tarafından çekici olma ile ilişkili olduğundan oldukça önemlidir⁷. Kanser hastalarına uygulanan tedaviler sonucu kaybedilen işlevler veya organlara bağlı olarak hastalarda bozulmuş benlik saygısı ve beden imajı sıklıkla görülebilmektedir². Jinekolojik ve

meme kanserli hastalar ile yapılan çalışmalarda, kanser hastalarında beden imajının bozulduğu bildirilmektedir^{7,20,21}. Hematolojik malignitesi olan hastalarda yapılan bir çalışmada, beden imajının sadece cinsiyetten etkilendiği, kadınlarda daha düşük olduğu belirlenmiştir⁴. Çalışmamızda, lösemili hastaların beden imajı puan ortalamasının yüksek olduğu ve alopesiden etkilenmediği saptandı. Bu sonuç, alopesinin tedavinin geçici etkisi olarak ortaya çıkmasından kaynaklanabilir. Meme ve jinekolojik kanserlerde, kişinin vücut görüntüsünde yaşanan kalıcı değişiklikler, üreme/cinselliğin olumsuz etkilenmesi ve kendini daha az çekici hissetmesi gibi olumsuz durumların beden imajını daha fazla etkilediği düşünülmektedir.

Benlik saygısı; kişinin benliğine yönelik geliştirdiği olumlu/olumsuz tutumları veya kendini ne kadar değerli hissettiğini ifade etmektedir²². Vücut bütünlüğünün gözle görülebilir şekilde bozulduğu durumlarda (romatoid artrit, meme kanseri, jinekolojik kanserler, vb.), benlik saygısının azaldığı ve psikososyal sorunların arttığı bildirilmiştir^{7,19}. Üstündağ ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında, jinekolojik kanserli kadınların benlik saygısının düşük olduğu belirlenmiştir⁷. Lösemi hastaları ile yapılan iki farklı çalışmada, lösemi hastalarının umutsuzluk düzeyinin yüksek olduğu ve yaşanan bu olumsuz duygunun benlik saygısı ile ilişkili olduğu saptanmıştır^{2,8}. Çalışmamızda, alopesinin hastaların benlik saygısında azalmaya neden olduğu, benlik saygısının genel sağlık ve yaşam kalitesi ile ilişkili de olduğu belirlendi. Bu sonuçlar doğrultusunda, hemşirelerin hastalık, tedaviler ve semptomların yönetimi konusunda vereceği eğitimlerin lösemi hastalarının umudunu, yaşam kalitesini ve benlik saygısını arttırmada oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Düşük beden imajı ve benlik saygısına sahip bireylerin tedavide işbirliği yapmadıkları, sosyal ilişkilerinin sınırlı ve özgüvenlerinin düşük olduğu, hastalıkla mücadele etmeyi bırakmaya meyilli olduklarından, beden imajı ve benlik saygısı düzeylerinin önemli olduğu vurgulanmaktadır¹⁹. Kemoterapi tedavisi planlanan hastaların bazıları, sadece alopesi nedeniyle tedavi olmayı reddedebilmektedir. Ancak tedaviye başladıktan sonra ortaya çıkan saç dökülmesinden 4-6 hafta sonra saçların tekrar uzadığı belirtilmektedir³. Beden imajı ve benlik saygısının bozulduğu durumlarda, olumsuz etkilenmenin azaltılabilmesi için işlevsel olan hasta fonksiyonlarının desteklenmesi, yeterli bilgilendirme ve erken psikososyal desteğin sağlanması gerekmektedir⁶. Eğitici ve destekleyici psikolojik bakımın hastaların özgüven ve özsaygısını arttırdığı bildirilmektedir⁴. Alopesi deneyimleyen hastalara etkili destek sağlanabilmesi için bu durumu yaşamının nasıl bir şey olduğunu iyi anlamak gerekir. Alopesi hızlı geliştiğinde kişinin kimliğine yönelik sıkıntı ve tehdit deneyimlediği, etkili başa çıkma stratejileri geliştirmek için mücadele ederken de utanç ve tecrit duyguları yaşadığı bildirilmiştir. Sosyal destek alope-

sinin psikolojik etkisinin iyileştirilmesine yardımcı olabileceken, bozulmuş sosyal işlevsellik ve sağlık çalışanlarının yetersiz destekleri nedeniyle sosyal desteğe istenilen düzeyde ulaşamamaktadır²³. Literatürde, uygulanan tedaviye bağlı saç dökülmesi beklenen hastalarda görülen olumsuz duygu ve düşüncelerin azaltılabilmesi için; önceden bilgilendirilmesi ve saçlarını tamamen kestirme veya bir peruk alma konusunda önerilerin sunulması gerektiği belirtilmektedir¹⁷. Yapılan çalışmalarda, hastaların yarısının alopesiyi gizleyici materyaller (eşarp, bone, bere, şapka) kullandıkları belirtilmektedir^{24,25}. Saç dökülmesini gizlemek için yaygın olarak kullanılan bu yöntemler kendine güveni artırabilir, ancak fark edilme ile ilgili endişeler kaygıyı artırabilir, yetersizlik duygusu yaratabilir ve sosyal faaliyetlerden kaçınmaya neden olabilir. Bu nedenle hastalara verilecek psikososyal destek hem yaşanan duygular hem de süreç ile başa çıkma açısından oldukça önemlidir²³.

Sonuç olarak akut lösemi hastalarının yarısından çoğunda tedavinin yan etkilerinden olan alopesinin görüldüğü ve alopesili hastaların yaşam kalitesinin iyi düzeyde olduğu belirlendi. Alopesinin akut lösemi hastalarında benlik saygısını olumsuz etkilediği, beden imajını etkilemediği saptandı. Akut lösemi hastalarında genel sağlık ile ilişkisi göz önüne alındığında, alopesinin hastalar üzerindeki etkisi, benlik saygısı ve beden imajının değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın sonucunda akut lösemi hastalarında alopesinin, beden imajı ve benlik saygısına yönelik olumsuz etkilerine dikkat çekilmiştir. Alopesi riski olan bireylere erken psikososyal destek ve danışmanlık hizmetleri verilerek bu olumsuz etkilerin azaltılabileceği düşünülmektedir. Böylece alopesiye bağlı ortaya çıkan beden imajı ve benlik saygısındaki olumsuz etkilerin genel sağlık üzerine etkileri de azaltılabilecektir.

Kaynaklar

- Şencan İ, İnce GN. Türkiye Kanser İstatistikleri. T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Ankara, 2016.
- Parvan K, Tabrizi FJ, Rahmani A, Ghojzadeh M, Azadi A, Golchin M. The relationship between hope and self-esteem in patients with leukemia. *Journal of Caring Sciences* 2015;4:217-23.
- Ateş S, Olgun N. Kemoterapiye bağlı alopesi ve yaşam kalitesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 2014;67-80.
- Zucchetti G, Bellini S, Bertolotti M, et al. Body image discomfort of adolescent and young adult hematologic cancer survivors. *J Adolesc Young Adult Oncol* 2017;6:377-80.
- Guerra-Tapia A, Gonzalez-Guerra E. Hair cosmetics: dyes. *Actas Dermosifiliogr* 2014;105:833-9.
- Weber CS, Fliege H, Arck PC, Kreuzer KA, Rose M, Klapp BF. Patients with haematological malignancies show a restricted body focusing on function and emotion. *Eur J Cancer Care (Engl)* 2005;14:155-65.
- Üstündağ MF, Özcan H, Yazla E, Kıvrak Y, Aydın EF, Yılmaz M. Anxiety and depression symptoms, self-esteem and body image among patients with gynecological cancers: a cross-sectional study. *Kafkas J Med Sci* 2017;7:214-9.
- Geihman G, Zimmermann C, Deckert A, et al. Depression and hopelessness in patients with acute leukemia: the psychological impact of an acute and life-threatening disorder. *Psychooncology* 2016;25:979-89.
- Hovardaoğlu S. Vücut Algısı Ölçeğinin Güvenilirlik Ve Geçerlik Çalışması/Şizofrenik Ve Majör Depresif Hastaların Beden İmgelerinden Doyum Düzeyleri (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi; 1990.
- Rosenberg M. *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press; 1965.
- Çuhadaroğlu F. Adölesanlarda Benlik Saygısı (Tıpta Uzmanlık Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1986.
- Cash TF. The psychology of hair loss and its implications for patient care. *Clin Dermatol* 2001;19:161-6.
- Harth W, Blume-Peytavi U. Psychotrichology: psychosomatic aspects of hair diseases. *J Dtsch Dermatol Ges* 2013;11:125-35.
- Trüeb RT. The difficult hair loss patient: a particular challenge. *Int J Trichol* 2013;5:110-4.
- Kara B, Fesci H. Kanserde öz-bakım ve yaşam kalitesi. *Hematoloji-Onkoloji* 2004;6:124-9.
- Irmak MK, Bilgin MG, Sızlan A. Hasta gözüyle kanser. *Koruyucu Hekimlik* 2008;7:167-72.
- MacDonald P. Supporting patients with alopecia. *Practice Nurse* 2007;33:46.
- Doğan T, Sapmaz F, Totan T. Beden imgesi baş etme stratejileri ölçeğinin türkçe uyarlaması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2011;12:121-9.
- Kurt E, Özdilli K, Yorulmaz H. Romatoid artritli hastalarda beden imajı ve benlik saygısı. *Nöropsikiyatri Arşivi* 2013;50:202-8.
- Gümüş AB, Çam O. Relationships between early diagnosis attitudes in cervical cancer of women and levels of self-esteem, body perception and hopelessness. *Nobel Med* 2011;7:46-52.
- Denizgil T, Sönmez İ. Meme kanseri nedeni ile meme koruyucu cerrahi geçirmiş kadınlarla mastektomi operasyonu geçirmiş kadınlar arasında benlik saygısı, beden algısı, cinsel doyum ve cinsel yaşantılar üzerine etkisi. *Yeni Symposium* 2015;53:17.
- Kutanis Özen R, Tunç T. Hemşirelerde benlik saygısı ile durumluk ve sürekli kaygı arasındaki ilişki: bir üniversite hastanesi örneği. "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi 2013;15:1-15.
- Davey L, Clarke V, Jenkinson E. Living with alopecia areata: an online qualitative survey study. *Br J Dermatol* 2018;doi: 10.1111/bjd.17463.
- Hintistan S, Çilingir D, Nural N, Gürsoy A. Hematolojik kanserli hastaların kemoterapiye bağlı yaşadıkları semptomlara yönelik uygulamaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2012;1:153-64.
- Ünsar S, Fındık ÜY, Kurt S, Özcan H. Kanserli hastalarda evde bakım ve semptom kontrolü. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2007;2:89-106.